

REBYU

AKLAT

Mga Impresyon ni Antonio Luna y Novicio

Sa panulat ni Antonio Luna y Novicio

Salin ni Teresita A. Alcantara

Lungsod ng Maynila, Komisyon sa Wikang Filipino 2017, 293 bilang ng mga pahina

ISBN 978-621-8064-32-4

Kung may nagpapakita man ng masiste, kakatwa, at mapanuring obserbasyon ni Antonio Luna sa kaugalian, halagahan, at tanawing Kastila ng Espanya, isa na roon ang kaniyang librong “Impresiones por Antonio Luna y Novicio” (Mga Impresyon ni Antonio Luna y Novicio) na inilathala sa Madrid noong 1891. Kaiba sa popular na pagsasalarawan sa mga pelikula at babasahing pangkasaysayan bilang seryoso, mahusay sa taktikang militar, at palagiang mainitin ang ulo, higit na makikilala ang binatang Luna bilang masiste, mapagmuni, at mapagmasid. Naging matagumpay ang pagsasa-Filipino ng *Impresiones* nang isalin ito ng retiradong propesor ng Espanyol na si Teresita A. Alcantara at nagwaging lahoc sa patimpalak na Sali(n) Na! ng Komisyon sa Wikang Filipino (KWF) noong 2016.

Sa edad na 25 gamit ang sagisag-panulat na “Taga-ilog”, isiniwalat ni Luna ang moralidad ng lipunang Kastila nang ika-19 na siglo – mistulang tipak ng sariwang karne na inuud sa loob nito ang kaniyang mga naitalang karanasan sa iba’t ibang tagpo, pasyalan, at okasyong nadaluhan sa mga tampok na lugar ng Espanya, pangunahin ang Madrid, habang kumukuha ng lisensiya at doktoradong pag-aaral sa parmasiya bilang komisyon mula sa kolonyal na pamahalaan ng Pilipinas (Vallejo 2017).

Binubuo ng 23 kabanata ang *Impresiones* na maaari namang hatiin sa dalawang bahagi: (1) ang masiste, kakatwa, at masinsing panunuri at pagsasalarawan ng panlipunang kaayusan at kaugaliang Kastila; at (2) ang panlipunang krisis sa lipunang Espanyol bilang papabagsak na kolonyalistang bayan.

Ayon kay Luna sa kaniyang unang kabanata na pinamagatan niyang “Primeras Impresiones” (Mga Unang Impresyon Ko), tumingkad at lalong pinalubha ng Exposicion Filipina de 1887 ang rasistang pagtingin sa mga kayumanggi at iba

pang lahing nasa Madrid at kalakhan ng Europa. Ang malimit na pagtawag kay Luna bilang “Igorot” at “Chino” upang tukuyin ang kayumanggi niyang kulay ay isa lamang sa mangilan-ngilang natanggap na panlalait na lubos na ikinagalit niya sa araw-araw na pananatili sa Europa. Tumatagos ang katangiang rasista ng mga Europeo o Kanluranin, sa pangkalahatan, higit sa mga panlipunang institusyon hanggang sa pinakabatayang yunit ng lipunan, tulad ng pagpapamilya, pakikihalubilo, at pagpapakasal sa ibang lahi. Kahit saan siya magpunta, ani Luna, sa teatro man, pasyalan, pagtitipon, o lahat ng pook, pawang diskriminasyon ang kaniyang sinasapit. Ngunit sa halip na lalong magpakumbaba at masiraan ng loob, tila isang pagganti at pagpapamalas ng diwang palaban ng isang katutubo sa harap ng mga dayo ang koleksiyong nasa *Impresiones*. Ngunit ang mga pagganging ito ay nakabatay sa obhektibong kondisyon: masinsin, at masining na isinalarawan sa sumusunod na katotohanan at diyalektikal na proseso, bilang siyentista at materyalista (Joaquin 2005, 161).

Sa unang bahagi, pinasinungalingan mismo ni Luna ang mga kuwento ng mga taga-Pensinsula sa Pilipinas – na sa Puerta del Sol, isang lugar sa Espanya, matatagpuan ang kaginhawahang ninanais ng mga Pilipino at wala sa bayang tinubuan. Dagdag niya, kasawiang-palad lamang ang tinamo ng mga kababayang nagtungo sa lupaing ito:

Kawawang Filipino, namumuhay sa makikipot na kalye ng lungsod na naliligiran ng pader o mga sanay sila na makalanghap ng dalisay na hangin ng ating mga kahuyan at ng ating kagubatan, kung saa’y di makalalagos ang sikat ng araw ni ang ulan, o ang tingnan ang mapayapang dagat na naglalaho sa kabughawan ng guhit-tagpuan. Akala ko’y nasilaw ako sa harap ng kariktan ng isang lungsod Europeo.

Mga maling akala at watak-watak na pag-asa sa harap ng katotohanan! (Luna 2017, 3)

Tila nakababagot niyang isinalarawan ang pisikal na katangian ng Madrid, ang sentrong-bayan ng Espanya, na makikitid ang daan at matatalas ang batuhang lansangan kaya aniya ay madalas makita sa Espanya ang paskil na “CALLISTA. — SE CORTAN CALLOS” (“Kalyista—Tagaalis ng mga kalyo sa paa” (2017, 9). Dagdag pa niya, di hamak na mas mayaman ang likas na yaman ng Pilipinas kung ang pag-uusapan ay kapaligiran kaysa sa Espanya na pawang “bulubundukin, tigang ang lupa at disyerto, at mahina at dukha ang kalikasan” (2017, 5).

Marahil, batid din ni Luna ang palasak na panlalait sa kanila ng mga Kastila bilang mga baliw at tamad na indio. Ngunit sa obhektibong pagsasalarawan ni Luna sa mga Kastila, tila higit na masahol ang mga dayuhan sa *Impresiones*. Ang mga sayawan, bilang lunan ng pakikihalubilo at pagtitipon, ang pinakamainit sa mata at panulat ni Luna. Hindi nakapagtataka ang ganitong pagkukumpara sapagkat noong nasa Pilipinas pa, dumadalo ng mga pagtitipon at sayawan si Luna.

Nadala niya ang nasabing interes pagdating sa Madrid. Isang tagpo na kaniyang nasaksihan nang mamasyal siya sa Las Ventas del Espiritu Santo upang dapat sana ay magpahinga at lumanghap ng sariwang hangin, napansin ni Luna ang umpukan ng mga Madrileño/a na may kakatwang kasuotan na naghihiyawan habang nag-iinuman at maya-maya ay mahalay na nagsipagsayawan. Pinakaumagaw ng kaniyang atensiyon ang huli at sa ganitong detalye at larawan niya isinalaysay:

Nawala nang lubos sa mga nilalang na yaon ang karingalan ng kagandahang asal at ng pinakamababa sa katumpakan ng pagkilos. Magkadikit ang kanilang mga katawan mula sa baywang habang malaswang kumikilos tulad ng paggiwang ng balakang, na natitigil lamang kung sila'y biglang iikot. Ang paraan na 'yon ng pagsasayaw ang pinakamalaswa. Tuluyan nang nawala ang hugis ng isang babae sa pagkabilanggo sa mga bisig ng lalaki. Nakatitig ito sa mukha ng babae, naghahalo ang mga hininga nila, samantalang nasa likod ng lalaki ang mga kamay ng babae na hinahapit niya ito hanggang sa magkadikit ang kanilang mga katawan na parang iisa lamang. Kung pararaanin lamang ang sinulid ng isang bihasang mananahi ang katawan ng dalawang yaon, sayang lang ang pagod... hindi magagawa 'yon dahil napakahirap. (2017, 19)

Kahit saang okasyon at lugar – mapa-piyesta, pagtatanghal sa teatro, o pormal na pagtitipon – lumilitaw na katangian ng pagsayaw ng mga Madrileño/a ang anyo ng sensuwal na indak at indayog. Ngunit ayon kay Luna, pawang kahalayan at “kaguluhan” ang mga sayaw sa kaniyang mata. Ang mga pulis ng estado na nanonood ng ganoong “pagsasayaw” ay napangiti lamang at sinabing isa lamang itong paglilibang. Ang ganitong “pangkaraniwang tanawin”, ayon kay Luna, dulot ng madalas na pag-iinom ng mga Kastila ay nagreresulta ng mga di-inaasahang pangyayari. Dagdag pa niya, dalawa lamang ang madalas kahantungan ng mga may “galas” (o nakainom ng alak na naghahanap ng away) na Kastila: kundi sa ospital, sa kulungan.

Naniniwala si Luna na sa kapihan umiinog ang buhay noon ng karamihan sa mga Madrileño/a. Nauubos dito ang oras nila, at hindi niya lubos maisip kung ano ang mangyayari sa Madrid kung mawala ang panlipunang espasyong ito. Kung dito nagtitipon-tipon ang mga tao, dito rin nagmumula ang mga kakatwa niyang obserbasyon:

Hindi mawawala ang grupo ng mga lalaki na nakapaligid sa isang mesa at naglilibang sa pamamagitan ng paggawa ng kendi, gamit ang asukal at rum na natira. Ginagamit nila bilang molde ang maliliit na kanal ng marmol at kadalasan, sinusunog nila ang mga daliri o sinisindihan ang kapa ng ilang katabi o kaya'y ang manggas ng ilang mabait na senyora na maaring nakapagbitiw ng galit na mga salita pagkatapos ng unang sandali ng pagkatakot. (2017, 199)

Kung wala sila sa sayawan o kapihan, malamang nasa umpukan ng tertulia, isang impormal na pagtitipon ng mga lalaki at babae para sa dapat sana ay samu't saring makabuluhang talakayan. Subalit ang totoo, pahayag ni Luna, pakikipagnobyang at huntahan sa buhay ng ibang tao ang malimit na paksa ng pagtitipong ito (2017, 167). Dito kaya nakuha ng mga Pilipino ang kultura ng tsismisan?

Nabanggit na rin ang pakikipagnobyang, sa isang kabanata ni Luna na pinamagatang “Un beso en Filipinas” (Ang isang halik sa Filipinas), lubos ang pasasalamat niya sa kaibigang matalik na si Silverio na nagdala ng sobre mula kay Loleng, nobya ni Luna sa Pilipinas, na may lamang pinatuyong rosas na nasa kartolina. Ayon kay Silverio, idinampi ang rosas na iyon sa labi ni Loleng. Magaan na sana ang loob ni Luna ngunit nang aminin ng kaniyang kaibigan na hinagkan din nito ang pinatuyong rosas, dalawang beses na sinabihan niya ito ng walanghiya at tiningnan ang dalawang magkakrus na espadang nakasabit sa kaniyang dingding (2017, 89). Ganito ring kakatwa at masisteng tagpo ang makikita sa kabanatang “Carta de Recomendacion (“Carta”)” (Lihang rekomendasyon), “Patronas” (Mga kasera), “Cuestion de Honor” (“Cuestion”) (Pag-aalinlangan sa Dangal), at “Huerfanos” (Ang mga ulila). Sa “Carta”, nang sadyain ni Luna sa isang lugar sa Madrid ang malapit na kaibigan ng kaniyang tiyo na nanggagalang G. Gregorio, payo ng ginoo na mag-iiwas ang binatang Luna sa mga samahang tulad ng La Sampaguita sapagkat ito raw ay may mga gawaing imoral. Ngunit sa bandang huli ay matutuklasan niyang ang ginooing pinagkakatiwalaan ng kaniyang tiyo sa Pilipinas ay siyang pangulo ng samahan.

Napakasiningaling! Siya ang kasapi. Muli siyang nahalal na pangulo ng samahang yaon at walang duda dahil napakasaya niya. Higit na magaling si G. Gregorio kaysa sa dalawang koponan para sa ganoong pagsasaya. Isa siyang taong tampalasan. (2017, 43)

Sa “Patronas”, isinalarawan naman niya ang dalawang uri ng kasera. Ang una ay mapag-alaga, maaruga, at tila hulog ng langit sa kabaitan. Ang pangalawa ay ang pinakamatindi at di-malilimutan ni Luna sapagkat sa salaysay niya, may isang nangangasera na tatlong buwang hindi nakababayad ng upa na hindi tinantanan ng kasera sa pangungulit na magbayad. Samantala, sa “Cuestion”, isinalaysay ni Luna ang pagtatalo ng dalawa niyang kasamahang nangangasera. Naging mainit ang palitan ng dalawa niyang kakilala at sa huli ay nagkayayaang magduwelo sa pamamagitan ng eskrima. Subalit kung sino pa ang higit na matapang (inilahad ni Luna sa tonong seryoso ngunit may himig ng pagpapatawa), ang siya pang naunang nakipagkompromiso at ipinangako sa ginawang sulat na ibibigay lahat sa kaduwelo ang buong kasiyahan. Tinapos ni Luna ang salaysay sa pahayag na magsilbi nawang aral iyon sa mga nagnanais isalba ang kanilang mga dangal (2017, 229).

Samantala, interesanteng malaman ang ikalawang bahagi ng *Impresiones* kung saan higit na naitampok ni Luna ang kaniyang pagiging makabayan o katapatan sa kanyang lupang tinubuan. Hindi nakapagtataka ito sa isang ilustradong siyentista na sa ilang taon pa lamang ng pananatili sa Europa ay namulat na sa panlipunang krisis na kinakaharap ng Espanya at ang magkahiwalay-magkabukod na pakikipag-uugnayan sa bayang Pilipinas. Dagdag pa, lumilitaw rin ang interes niya sa usapin ng ekonomiyang pulitikal sa usapin ng relasyong pamproduksiyon sa pagitan ng manggagawa at kapitalista (2017, 117).

Kaya si Luna, na nabasa ang mga akda ni Karl Marx, ay malay sa kaniyang paggamit sa ilang kabanata ng kaniyang tendensiyang marxista/-materyalistang punto de bista na tumitingin sa diyalektikal na proseso ng kontradiksiyon ng mga bagay-bagay, kaalinsabay ang obhektibo at mapanuring pagmamasid bilang pangunahing gampanin sa siyentipikong pagsisyasat.

Kaya lapat-sa-lupa niyang pinaghambing ang Espanya at Pilipinas sa usapin ng tanawin at likas na yaman, kalagayan ng pampublikong transportasyon sa Pilipinas, dumaraming bilang ng mahihirap, at pagkakawangagawa bilang hungkag na pagtugon sa kahirapan (2017).

Maging ang pagtingin ni Luna sa nosyon ng pag-ibig ay sinukat niya sa diyalektikal na ugnayan ng pagiging rasyonal at makatwiran, sa una, at sa pagiging emosyonal at sentimental, sa ikalawa, na pangunahing nakatuntong sa pagtutunggali ng mga uri sa alinmang lipunan (2017). Kapwa tinalakay ito sa mga kabanatang “Amorios” (Pangingibig) at “¿*Quien tiene razon?*” (Sino ang may katwiran?) – kuwento ng isang kababayang nakatakdang ikasal sa isang Madrileña na wala sa tamang panahon sapagkat umaasa ang mga magulang na makatatapos ng pag-aaral ang kanilang hijo. Sa puntong ito mahalaga ang pagmumuni ni Luna sa pagitan niya at ng kababayang inihehele ng tamis ng pag-ibig.

...Sino sa dalawa ang may katwiran? Siya (ang lalaki) na puno ng pag-asa, tulad ng lahat na umiibig, may ngiti ng tagumpay, maligaya, mapalad, sinusunod ang isang bagay na ideal, na para naman sa akin ay mahirap. Ako, panibughuin, maingat, hindi nagtitiwala, hindi nakakikilala ng dulot ng mabuting bagay, na sa kabila ng bagay na pantay ay naaaninag ko si Atanasio na punong-puno ng masasayang pag-asa. (2017, 129)

Sa mga kabanatang “De Paris a Madrid” (Mula Paris tungong Madrid), “Noche buena” (Notse buwena), “La miseria” (Ang karukhaan), at “Platinotipia” (Pakikipagkapuwa) masusukat at matitiyak ang tunay na pagmamahal ni Luna sa lupang tinubuan. Sa “De Paris a Madrid”, higit na namamayani kay Luna ang pagtatanggol sa Inang Bayan laban sa mga walang-batayang pangungutya rito (2017, 128). Nangyari ang tagpong ito nang makasabay at makatabi niya sa upuan ng tren ang isang kababayan na may kagaspangan ang pag-uugali at sinasabing nararapat na manatiling mangmang ang mga mamamayan ng Pilipinas sa kamay

ng dayuhan. Tulad ng inaasahan, diretsa siyang sinagot ni Luna sa pinakatumpak at tahasan na higit na may pagbibigay-dangal sa bayan.

Samantala, makikita ang dalawang pagsasalarawan ni Luna ng pagdiriwang ng Pasko sa Pilipinas at sa Espanya sa kabanatang “Notse Buwena” (2017, 99). Sa una, kasing-init ng pagtanggap ang kasiyahan at pagtitipon, sa bahay man ng mahirap o mayaman, sa Pilipinas. Napakalaki ng kaibahan nito sa Madrid, ayon kay Luna, sapagkat kung gaano kalamig ang panahon ng Pasko sa bayang iyon, ganoong lamig din ang nadarama ng aba at mahihirap. Makabuluhan ang inilalahad ni Luna sa huling eksena ng kabanata tungkol sa mag-inang nanlilimos na bumungad sa kaniya habang naglalakad tungo sa isang kaibigan upang doon ipagdiwang ang notse buwena: “pinaninigas ng lamig pati mga kamay kapag nais magkawanggawa” (2017, 99). Posibleng sinasabi ni Luna sa literal na pagpapakahulugan na anyo ito ng pagkuyom sa nasaksihang di-pagkakapantay-pantay ng mga uring panlipunan sa Espanya. Tila nais din niyang ipabatid sa kaniyang mambabasa na samantalang mabuti ang idinudulot ng pagkakawanggawa ay labis na hindi ito nakasapat upang tugunan ang dapat sana ay pangmatagalan at kongkretong solusyon sa kalagayan ng mga mahihirap na mamamayan ng Espanya. Higit na palalalimin ang diskursong ito sa kabanatang “La miseria” (Ang karukhaan).

Sinikap bigyang-paliwanag at masinsing pagsusuri ni Luna ang kahirapang dinaranas ng mamamayang Kastila sa lipunang Espanyol nang panahong iyon.

Lampas sa mga panlipunang komentaryo sa mga asilo ng gobyerno, iniangat niya ang diskurso ukol sa kahirapan sa anyo ng pampulitika at pang-ekonomiyang sistemang mayroon ang Espanya na sa kabila ng rangya at ringal ng mga lungsod nito ay naglipana sa mga suluk-sulok, kalyehon, at kapihan ang mga pulubi at namamalimos; lampas sa usapin ng mayaman at mahirap na madalas pagbanggain ng karamihan sa gasgas na mga pagsasalarawan at hinuha (2017).

Sa pagtatapos ng kabanata, tulad ng inaasahan sa ilustradong kabilang sa Kilusang Propaganda, nanatili pa lamang sa makitid na hangarin ni Luna na humingi ng pantay natrato sa mga Pilipino bilang mga Espanyol, bilang anyo ng isang pagkakawanggawa.

Pero sa Madrid, sa kabila ng malaking karukhaan at kahirapan, mayroong isang pagkakawanggawa na nais nating magkaroon sa Filipinas, sa lahat ng antas ng ating lipunan. (2017, 191)

Panghuli, ang kabanatang “Platinotipia” (Pakikipagkapuwa) ay tila pagbibigay-babala sa “huwad” na pakikipagkapwa ng sinumang makikilala sa Europa o saanman. Diniskurso ni Luna sa kabanatang ito ang kabalintunaan at tunay na intensiyon ng nakabalat-kayong pagkakawanggawa sa iba’t ibang uri ng lipunan na napapaikut-ikot ang kausap sa ningning ng pananalita at pagkakawanggawa. Bukod sa pabalat-bunga lamang ito na pagtulong sa kapwa, hindi nito tinutugunan, sa kongkreto at pangmatagalan, ang tunay na panlipunang krisis sa pinakamataas

na antas at sa halip ay nagsisilbing panakip-butas lamang sa kawalan ng malinaw na serbisyong panlipunan para sa kabutihan ng nakararami (2017, 149).

Ang isang posibleng dahilan ng masiste, mapanuri, at masinsing pagmamasid na matatagpuan sa *Impresiones* ni Luna ay ang pagiging tagalabas na nagmamasid sa loob ng lipunang Espanyol. Ngunit ang kinamulang mananakop na Kastila sa sariling bayan, mga Kastila sa Madrid, at mahigit anim na taong pananatili sa Europa ay nakapagpamulat kay Luna ukol sa kalagayan ng kaniyang bayan. Nagdulot pa ito ng lalong pananabik na maglingkod at bumalik sa sariling bayan. Sa ganitong konteksto maaring basahin ang *Impresiones* bilang batis ng pag-unlad at pag-usbong ng makabayang lunggati ni Luna para sa bayan.

Sa pagputok ng ikalawang yugto ng Rebolusyong Pilipino laban sa bagong dayuhang mananakop, ang mga Amerikano, isa si Antonio Luna na tumangan ng armas at tumugon sa tawag ng Inang Bayan—ang paggigiit at pagdepensa sa Kalayaan ng bayang Pilipinas (Agoncillo 1960).

Sanggunian

Agoncillo, Teodoro. 1960. *Malolos: The crisis of the Republic*. Lungsod ng Quezon: University of the Philippines Press.

Luna, Antonio. 2017. *Mga impresyon ni Antonio Luna y Novicio*. Salin ni Teresita Alcantara. Lungsod ng Maynila: Komisyon sa Wikang Filipino.

Joaquin, Nick. 2005. *A question of heroes*. Lungsod ng Quezon: Anvil Publishing Inc.

Vallejo, Benjamin Jr. 2017. "Antonio Luna, science and the emerging Filipino national identity." *Diliman Review* 61, blg. 1: 88–108. https://www.researchgate.net/publication/322636572_Antonio_Luna_science_and_the_emerging_Filipino_national_identity.

REBYUWER

Kevin P. Armingol

Department of Language and Literature,

Institute of Arts and Sciences,

Far Eastern University Manila

karmingol@feu.edu.ph